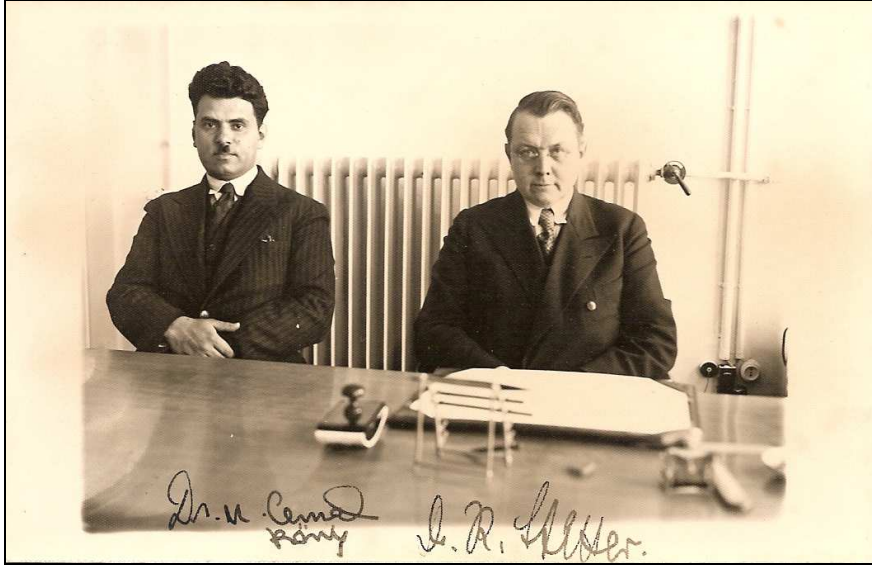

RUDOLF STETTER'İN ANKARA Y.Z.E. VETERİNER FAKÜLTESİ FARMAKOLOJİ ve İSPENÇİYARİ DERS KILAVUZLARI*

Şeref Etke**

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kuruluşunda, örnek alınan Alman eğitim programına uygun olarak, farmakoloji dersi, Veteriner Fakültesi'nde iç hastalıkları kliniğinin 'Özel Patoloji ve Tedavi' (*spezielle Pathologie und Therapie*) dersleri içine alınmıştır.¹ Bu nedenle, genel patoloji ve iç hastalıkları ordinaryüs profesörü olan Dr.med.vet. Rudolf Stetter, veteriner farmakoloji derslerini de vermiştir. Türkiye'de farmakoloji dalında ilk doktora çalışması yine Ord.Prof.Dr. Rudolf Stetter tarafından Ankara Y.Z.E.'nde yaptırılmıştır.²

Ord.Prof.Dr. Rudolf Stetter ve Şef Dr. M. Cemal Köni (Ş.Etke Koleksiyonu).

Rudolf Stetter (Burgau in Schwaben 28.11.1890 – Münih 15.05.1950) Münih Üniversitesi'nin Veteriner Hekimliği Fakültesi'nden (*Tierärztliche Fakultät*) 23 Ekim 1934 tarihinde Ankara Y.Z.E. Veteriner Fakültesi'nin Patoloji Enstitüsü Direktörlüğüne 'Umumi Patoloji ve Teşrihi Marazi'

Ordinaryüs Profesörü olarak atanmıştır.³ Rudolf Stetter, 1936-1937 ders yılı başında İç Hastalıkları Kliniği Direktörlüğü ile birlikte Veteriner Fakültesi Dekanlığı'nı üstlenmiştir.⁴ Ankara'daki görevlerini 1939-1940 ders yılı sonuna kadar sürdüren Prof. Stetter, savaş nedeniyle 1940 yazında Almanya'ya döndükten sonra, 1947-1950 yılları arasında Ludwig-Maximilian Üniversitesi (Münih) Veteriner Fakültesi'nin İç Hastalıkları bölüm başkanlığını yapmıştır.⁵

Prof. Rudolf Stetter'in Ankara'dan ayrılmadan önce hazırladığı öğrenci ders kılavuzları, *Farmakoloji*⁶ ve *İспенçiyari*⁷ başlıklarını taşımaktadır ve veteriner eczacılığı konularını kapsar. Rudolf Stetter'in, Şef.Dr. Nurettin Öktem tarafından Türkçe'ye çevrilmiş olan farmakoloji ders notları,⁸ Farmakoloji ve Toksikoloji Enstitüsü yayınları arasında gösterilmekle birlikte,⁹ R. Stetter'in Ankara'daki çalışmaları arasında yer almamıştır.¹⁰

³ A. Yaşar, A. Özen, R. Özen, 'Türkiye'de veteriner patolojinin gelişimi (1842-2002)', *Vet. Bil. Derg.*, c. 22, sayı 1-2 (2006), s. 31-38.

⁴ Rudolf Stetter'in İç hastalıkları yerine Patoloji bölümüne atanması Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kuruluşundaki kadro yapısı ile ilgilidir, bkz. *Der Scurla-Bericht : Bericht des Oberregierungsrates Dr.rer.pol. Herbert Scurla von der Auslandsabteilung des Reichserziehungsministeriums in Berlin über seine Dienstreise nach Ankara und Istanbul vom 11.-25. Mai 1939 : Die Tätigkeit deutscher Hochschullehrer an türkischen wissenschaftlichen Hochschulen*, hersg. u. eingel. v. K.-D. Grothusen; unter Mitwirk. v. R. Keleş, F. Neumark u. Ch. Petry, Frankfurt, Dağyeli-Vlg., Schriftenreihe für Zentrums für Türkeistudien, 1987, s. 93.

⁵ Stetter'in kısa biyografisi için, bkz. [Rudolf Stetter] '25-jähriges Dienstjubiläum', *Deutsches Tierärzteblatt*, Bd. 11, 1944, S. 81; [Nekroloji: Rudolf Stetter] *Berliner und Münchener tierärztliche Wochenschrift*, Bd. 63, 1950, S. 124. Rudolf Stetter, Ankara'da görevli iken Münih Ludwig-Maximilian Üniversitesi'nde n.b.a.o. [nicht beamteten außerordentlichen] Professor sayılmıştır.

⁶ Prof.Dr. [R.] Stetter, *Farmakoloji*, çev. N. Öktem, Ankara, 1940, 22x30 cm, 2+146+4 yaprak 'Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, Talebe ders kılavuzu, Roto [çoğaltma] sayı 92. Metnin bitiminde 'Birinci Kısımın Sonu' yazılıdır. İkinci kısım yayımlanmamıştır.

⁷ Prof.Dr. [R.] Stetter, *İспенçiyari*, çev. N. Öktem, Ankara, 1940, 22x30 cm, 51 yaprak 'Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, Talebe ders kılavuzu, Roto [çoğaltma] sayı 100. Kılavuzun sonunda 23.IV.1940 tarihi vardır.

⁸ Nurettin Mazhar Öktem (1906-1974) Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Baytar [Veteriner] Fakültesi İç Hastalıkları Kliniği Başasistanı iken, Prof.Dr. R. Stetter'in yanında doktorasını yapmış ve *Türkiye'de Kullanılan Ev İlaçlarıyla Bunların Farmakolojik Tesirleri ve Tedavice Ehemmiyetleri* (Ankara, 1939, Yüksek Ziraat Enstitüsü çalışmalarından, sayı 37) konulu tezini 1937 yılında tamamlamıştır, bkz. E. Dölen, 'Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde bilimsel araştırmanın kurumsallaşması ve yapılan doktoralar (1933-1948)', *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)*, N.K. Aras, E. Dölen, O. Bahadır (ed.), [c. I], Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi yay., 2007, s. 231 (şekil 7); Ek II/5, s. 539.

Prof.Dr. N.M. Öktem, *Veteriner Hekimlere Mahsus İlaç Şekilleri ve Bunların Hazırlanmalarının İtmi Esasları* (Ankara, A.Ü. Veteriner Fak.yay., 1959) adlı kitabında, kendi çevirdiği R. Stetter'in *İспенçiyari* ders notlarına değinmemiş, buna karşılık 'Sayın Hocam Eczacı Kimyager Mustafa Nevzat Pisak'ın Müderris Ligor ile birlikte yazdıkları [*Fenn-i İспенçiyari*, ikinci tabı, İstanbul, 1340/1924] eserinden geniş ölçüde istifade ettim' demiştir (Önsöz, s. 3).

⁹ C.Y. Çiftçi, *Kuruluşunun 75. Yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü (1933-1948)*, Ank. Üniv. Ziraat Fak. yay., No. 1496, Ankara 2008, 'Ankara YZE'nde 1933-1947 yılları arasında yapılan yayınlar', s. 383.

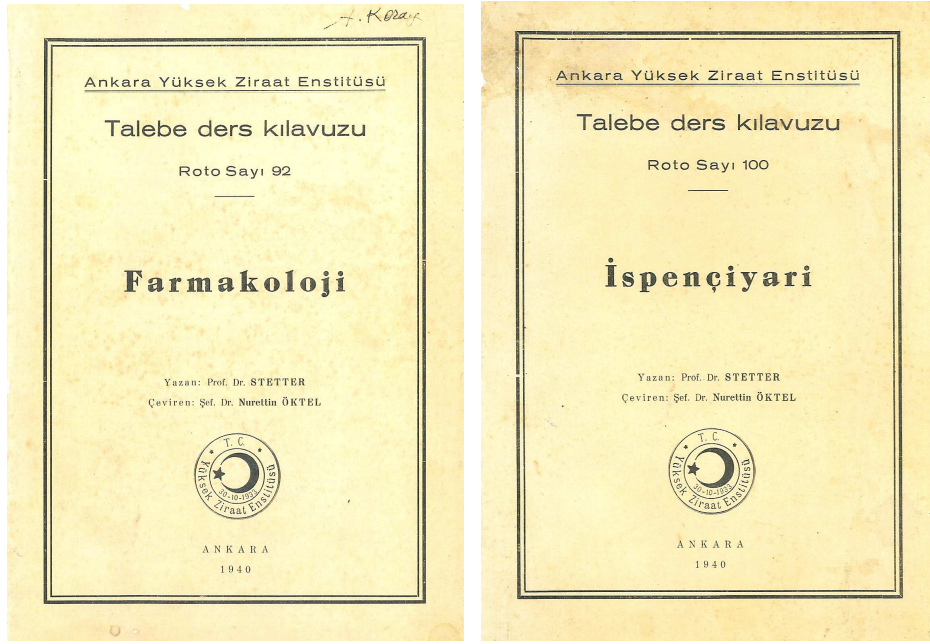
¹⁰ N. Erk, F. Dinçer, *Türkiye'de Veteriner Hekimlik Öğretimi ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tarihi*, Ankara, Ank. Üniv. Vet. Fak. yay., 1970; N. Erk, *Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk 50 Yılında (1923-*

* VIII. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı, İstanbul, 29-30 Mayıs 2008'de sunulmuştur.

** Dr., Zeynep-Kamil Hastanesi, Üsküdar 34668, İstanbul.

¹ K. Beller, 'Ein Jahr Landwirtschaftlich-Tierärztliche Hochschule Ankara', *Berl. tierärztl. Wschr.*, 51. Jahrg. (1935), s. 28-30; N. Erk, 'Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kuruluşu ve veteriner hekimlik öğretiminin bu kurumdaki onbeş yıllık tarihi', *Ank. Üniv. Vet. Fak. Derg.*, c. 8, sayı 1 (1961), s. 76-104.

² E. Dölen, *Türkiye Üniversite Tarihi, c. 5: Özerk Üniversite Dönemi (1946-1981)*, İstanbul Bilgi Üniv. yay., 2010, s. 17-18, 37, 39.

Farmakoloji ve İspençiyari Y.Z.E. öğrenci kılavuzları (Ş.Etker Koleksiyonu).

İspençiyari kılavuzunun konu başlıkları:

Reçete hakkında malumat	Devai kalemler – <i>Crayon médicamenteux</i>
Eczane hakkında malumat	Beyzalar – <i>Ovules vaginaux</i>
Tozlar, Sufuf – <i>Poudres</i>	Mirvahlar – <i>Liniments</i>
Env'a – <i>Espèces</i>	Mahlülller – <i>Solutions</i>
Lapalar – <i>Cataplasmes</i>	Mahlutalar – <i>Mixture</i>
Haplar – <i>Pilules</i>	Ta'tin – <i>Macerations</i>
Lokmalar – <i>Boles</i>	Tahzim – <i>Digéstions</i>
Pastiller – <i>Pastilles</i>	Hallibittahvil – <i>Percolation</i>
Kapsüller – <i>Capsules</i>	Menkular – <i>Infusions</i>
Macunlar – <i>Electuaires</i>	Matbuhlar – <i>Décoctions</i>
Acinler – <i>Pâtes</i>	Sübyeler – <i>Emulsions</i>
Yakılar – <i>Emplâtres</i>	Sıbığlar – <i>Teintures</i>
Merhemler – <i>Onguents, Pomades</i>	Hulasalar – <i>Extraits</i>
Şaflar – <i>Suppositoires</i>	Seyyal hulasalar – <i>Extrait fluide</i>

1973) *Veteriner Hekimlik Öğretiminin Gösterdiği Gelişmeler*, Ankara, Ank.Üniv.Vet. Fak. yay., 1973, s.220-1; F. Dinçer, A. Özgür, A. Özen, 'Türkiye'de veteriner hekimliği eğitiminde farmakoloji ve toksikoloji konusunda gelişmeler', *IV. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı Bildirileri, 4-5 Haziran 1998*, ed. E. Dölen, İstanbul, Marmara Üniv. Eczacılık Fak. yay., 2000, s. 367-381; F. Dinçer, A. Özgür, A. Özen, 'Türkiye'de "Veteriner Farmakoloji" zaman dizinsel bir yaklaşım' *T. Vet. Hek. Bir. Derg.*, c. 7, sayı 3-4, (2008), s. 87-93.

Kılavuzların çeviri dili oldukça eskidir ve dönemin bilim dilindeki özleşmeyi yansıtmamaktadır.¹¹ Örnek: *Farmakoloji* (s. 18)

Véranol – Veranol

Türkçesi: Hamız-ı dietilbarbitur

T.K. [Türk Kodeksi] Acidum diaethylbabituricum

A.K. [Alman Kodeksi] Acidum diaethylbarbituricum

F.K. [Fransız Kodeksi] Acide diéthylbarbiturique

Üre müştekatındandır. Kokusuz, hafif acı lezette, nim şeffaf, renksiz, billuri ufak safihalardır.

Takriben 170 kısım 20 derecedeki suda, 17 kısım kaynar suda erir. Külde, eterde kolaylıkla, klorformda güçlülkle münhaldir.

Veranol, 1903 senesinde E. Fischer tarafından imal edilmiştir. İmtisası bataetle olur. Tesiri batidir.

Uzviyette uzun müddet kalır. Bu sebepten tesirinin uzun devam etmesi ve teraküm tehlikesi mevcuttur. Köpeklerde, gençlik hastalığının asabi şeklinde, eklam[p]side kullanılır. Husule getirdiği uyku daima tamamen sakin ve mebzul değildir. Bazen kusmalar ve iştahsızlık tevhit eder.

Dozu: 0,5-5,0 [gr.] olup uyku, itasından 1 – 2 saat sonra başlar ve 1 – 2 gün devam eder. Beher kilogram sikleti beden için 0,25-0,30 [gr.] hesap edilerek verilir.

Ankara Y.Z.E. Veteriner Fakültesi'nde farmakoloji dersleri, 'dahili kliniklerle beraber pharmacologie ve toxicologie ordinaryası' içinde verilmekte iken,¹² R. Stetter'in dekanlığı sırasında veretiner eczacılık bilimdalı, 1939'da 'Farmakoloji Enstitüsü' olarak örgütlenmiş ve başkanlığına Prof.Dr. Alexander Hasskó getirilmiştir.¹³

¹¹ Ahmet Şevki Akçay'ın (1888–3.2.1959) aynı yıllarda Y.Z.E. tarafından yayımlanmış temel patoloji kitabı: *Hastalıklı Örü-Bilgisinde Köksel Teknikler / Grundriss der pathologisch-histologischen Technik* başlığını taşımaktadır (Ankara, Ankara Y.Z.E. yay., 1936, x + 139 s. + 1 s. Türkçe karşılığı Osmanlıca kelimeler, 'Talebe Ders Klavuzu, sayı 5'). Şevki Akçay, 1937'de Patoloji bölüm başkanlığına getirilmiştir, H.Ş. Oytun, 'Ordinaryüs Profesör Şevki Akçay'ın hayatı, eserleri ve verimli çalışmalarına dair', *Ank. Üniv. Vet. Fak. Derg.*, c. 4, sayı 3-4 (1957), s. I-VIII.

¹² R. Stetter'den önce İç Hastalığı Kliniği Direktörü olan Dr.med.vet. Max F.F. Gebhardt 'Farmakoloji ve İç Hastalıkları ve Fenni Tedavi' Ordinaryüs Profesörüdür; Veteriner 'Mualece Bilgisi [Arzneimittellehre] ve Toksikoloji' derslerini vermiştir, *T.C. Yüksek Ziraat Enstitüsü Ankara 1935-36 senesi ders ve tatbikat planı [Plan der Vorlesungen und Übungen für das Studienjahr 1935/36]*, Ankara, Köyhocası Matb., [1935], s. 21.

¹³ *Y.Z.E. Veteriner Fakültesi Yıllığı 1940*, Ankara, Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, 1940, s. 26 (resim). Alexander Hasskó'nun yönetiminde kısa bir süre için Fizyoloji Enstitüsü ile birleştirilen eczacılık, (bkz. İ. Tarus, C. Baykal, *Yüksek Ziraat Enstitüsü'nü Tanııyoruz*, İstanbul, Resimli Ay Matb., 1940, s. 36-37) Macar profesörün Ankara'dan ayrılmasından sonra, 1940 yılında 'Farmakoloji ve Toksikoloji Enstitüsü' olarak yeniden düzenlenmiştir.

Ord.Prof.Dr. Rudolf Stetter ve Doç. Şevki Akçay Patoloji Laboratuvarında (Ş.Etker Koleksiyonu)

Dr. Rudolf Stetter'in Ankara Y.Z.E. yayınları arasında çıkmış bir genel patoloji ders kitabı¹⁴ ile patolojik anatomi monografileri yanında Türkiye'de veterinerlik tarihi üzerine bir yazısı vardır.¹⁵

Rudolf Stetter's *Pharmacology and Pharmaceutical Technology* lessons at the Ankara Higher Institute of Agriculture Veterinary Faculty

Prof.Dr.med.vet. Rudolf Stetter (1890–1950) from Munich University was appointed in 1934 to the chair of General Pathology of the Veterinary Faculty of the Ankara Higher Institute of Agriculture, Turkey. He was elected Dean of Faculty in 1936, the year he transferred to the Department of Internal Medicine. Rudolf Stetter also lectured in veterinary pharmacology and

¹⁴ R. Stetter, *Genel Patoloji ve Patolojik Anatomi / Allgemeine Pathologie und pathologische Anatomie*, çev. Cemal Köni, Ankara, 1936, 160+144 s., 5 pl., 'Yüksek Ziraat Enstitüsü Talebe Ders Kılavuzu, sayı 2'. Rudolf Stetter'in kitabını çeviren başasistanı Mehmet Cemal Köni (1904–1983), Almanya ve Avusturya'da veteriner hekimlik eğitimi görmüş; doktorasını 1933'de Viyana'da Prof.Dr. David Wirth'in iç hastalıkları kliniğinde tamamlamıştır. Dr.Dr.med.vet. Cemal Köni veteriner patoloji ve anatomi öğretmenliği yapmıştır.

¹⁵ Prof.Dr. [R.] Stetter, 'Türkiye'de veteriner tababetinin tarihi tekâmülü', *Y.Z.E. Veteriner Fakültesi Yıllığı 1940*, Ankara, Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, 1940, s. 44-47. '...1863 senesinde Veteriner Mektebi yine Harbiye ile birleştirildi, bu şekilde eskisi gibi, bir senelik tekâmül devrinin kalması ile 1905'e kadar devam etti. 1886 senesinde hayvanları çok seven Abdülhamit memleketin birkaç yerinde kurduğu Askeri mekteplerin yanında, bir de İstanbul'da yedi sınıflık bir Baytari İlk Mektep kurdu ki, buranın talebeleri tamamilen hükümet hesabına okuyorlardı. Bu mekteplere bilhassa zabıt çocukları girebiliyordu. 9-10 Yaşlarında bu talebeler arasında seçim yapılarak en iyileri veterinerliğe, ikinci derecede olanlar askeri eczacılığa, üçüncü derecede gelenler ise, yani diğerleri, Harbiye'ye veriliyorlardı'. (Ayrıca, bkz. Ş. Akçay, 'Veteriner hekimliğin tarihçesine kısa bir bakış', aynı yerde, s. 49-55).

pharmaceutical technology at the Institute. His lecture notes were translated to Turkish by Nurettin Mazhar Öktem, the recipient of the first Ph.D degree in pharmacology in Turkey. Rudolf Stetter returned to Germany in 1940.

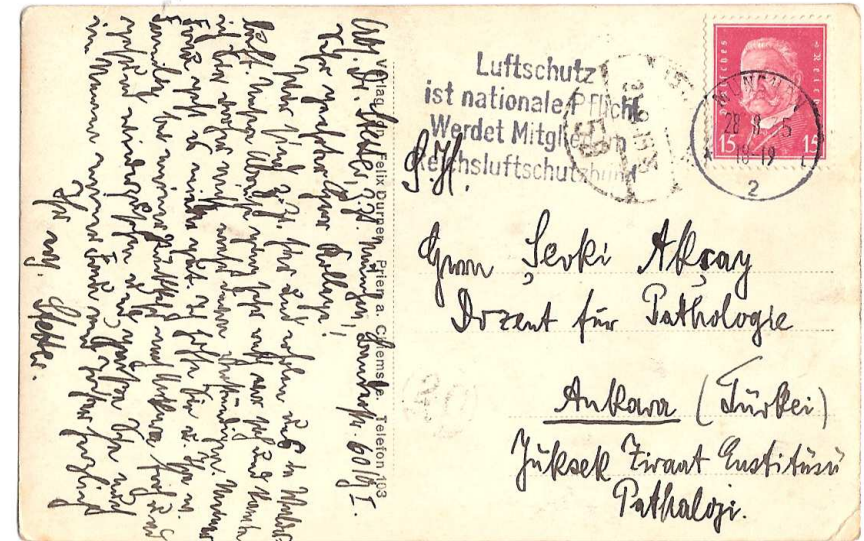
Key words: Ankara Higher Institute of Agriculture, Veterinary education, Pharmacology, Pharmaceutical technology, Rudolf Stetter.

Rudolf Stetter'in Ankara Y.Z.E. Veteriner Fakültesi *Farmakoloji ve İspençiyari* ders kılavuzları

Dr.med.vet. Rudolf Stetter Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün Veterinerlik Fakültesi'nde, 1934–1940 yılları arasında, önce Patoloji ve daha sonra İç Hastalıkları bölümlerinde Ordinaryüs Profesör olarak görev yapmıştır.

Veteriner Fakültesi'nde bir dönem dekanlık yapan Prof. Stetter, Y.Z.E.'nde farmakoloji dersleri de vermiştir. *Farmakoloji ve İspençiyari* başlıklı ders notları, asistanı Nurettin Mazhar Öktem tarafından Türkçe'ye çevrilerek öğrenci ders kılavuzları olarak 1940 yılında yayımlanmıştır. Türkiye'de ilk farmakoloji doktora çalışması Ord.Prof.Dr. Rudolf Stetter'in rehberliğinde Dr. Nurettin M. Öktem tarafından Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, Veteriner eğitimi, Farmakoloji, Farmasötik teknoloji, Rudolf Stetter,

Rudolf Stetter'den Şevki Akçay'a (Münih, 28.8.1935) (Ş.Etker).